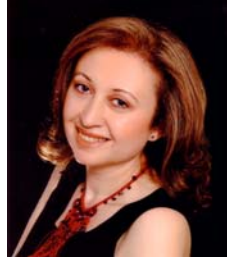

ÇEVRENİN SANATÇI YARATICILIĞINA ETKİLERİ
VE
SANAT EĞİTİMİ

Nazan DÜZ

nazanduz@gmail.com

nazanduz@mynet.com

Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü,
Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir-Türkiye

ÖZET

Toplumsal bir varlık olarak tarih öncesi dönemlerden beri önce küçük guruplar sonra örgütlenen ve büyüyen çeşitli topluluklar içinde varlığını sürdüren insan, çevresini saran öznel ya da nesnel gerçeklikle değerlendirilir. Bu topluluklar içinden çıkan sanatçılar da bu toplumsal çevrede ve bu çevrenin kendine özgü yaşam ve düşünce tarzı içinde yetişir. Sanatçının yaratıcılığının gelişimindeki en önemli etken çevresidir. Çünkü yaratıcılık doğuştan gelir ve çevreden etkilendiği oranda gelişir. Her sanatçı yaratıcılığının boyutları doğrultusunda bu edimleri sanatsal üretimine yansıtır. Toplumsal değerleri yükseltecek, daha gelişmiş ve ileri düzeyde bir yaşam kalitesi sağlayacak, çağımız insanını yabancılaşma tehlikesinden koruyacak en etkin yol sanatsal üretim ve tüketimdeki nitelik ve kalitedir. Sanatsal üretim de tüketim de gelişmiş bir sanat eğitimini gerektirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sanat, çevre, sanatçı, yaratıcılık, sanat eğitimi

**THE INFLUENCE OF ENVIRONMENT TO ARTIST'S CREATIVITY
AND
ART EDUCATION**

Nazan DUZ

nazanduz@gmail.com

nazanduz@mynet.com

Dokuz Eylul University, Buca Education Faculty, Faculty of Fine Arts Education,
Department of Painting, Izmir-Turkey

SUMMARY

The human, as a social creature by nature with his/her existence firstly in small communities afterwards various organized and growing societies, has been evaluated by subjective and objective reality around. The artists that come from such societies grow up in a social environment and with the societies' style of living and thought. The main factor to an artist's creative improvement is the environment. Because some people may be born with a talent and in a good environment can be much improved. Every artist reflects that performance on his/her artistic production according to their creative dimensions. The most effective way that enhances social values, provides more developed and advanced quality of life and at the same time protects people's culture from alienation is what judges an artistic production. An improved education system will automatically improve artistic production and consumption.

Key Words: Art, environment, artist, creativity, art education

GİRİŞ

İnsan doğumundan itibaren yaratıcılığını etkileyecek ve geliştirecek dış koşullarla karşı karşıyadır. Yaratıcı birey doğal ve toplumsal koşullar olmak üzere bu iki temel sorunun etkisi altındadır. Varlığını sürdürmek için ya doğal koşullara kendi yapısını uydurmaya çalışır, ya da gerektiği zaman kendisi dış koşullara uyum sağlar. İnsan yaratıcılığı sayesinde

dünyanın değişik yerlerinde farklı coğrafya ve kültür yapıları içinde yaşamayı başarmış, bunu başaramayan ırklar, göç etmek ya da yok olmak zorunda kalmıştır.

Yaratıcılık Kırıçoğlu'na göre (2005: 167) bilim alanında; akıl yürütme, buluş yapma ve sorun çözme, sanatta da estetik öğeler içeren özgün bir bütünlük yaratmaktır. Yaratıcılığın çevresel şartlara uyum sağlama doğrultusunda gelişmesinde, insanın ilk aletini yapması, aynı zamanda ilk soyutlama edimi olarak kabul edilir. Çünkü ilk alet, örneğin balta, taş ve sopanın soyutlanarak bir başka araç haline dönüşmesidir. İnsan doğa karşısında en çaresiz varlıktır ve hayatını devam ettirmesi alet yapmasına bağlıdır. Çünkü kendini dış koşullara karşı koruyacak ne pençesi ne de kürkü vardır. Bu nedenle alet yapmak için aklını ve ellerini kullanmayı öğrenmiştir. Böylece ilk yaratıcılığını gerçekleştirmiştir.

Kendi çevresi içinde yaşayan sanatçı, insan zihninin en derin tabakalarında yer alan, kendine özgü içgüdüsel yaşamı eşsiz yeteneğin ona verdiği güçle maddeye dökülebilen kişidir (Ersoy, 2002: 9). Sanatçı yaratıcı birey olarak içinde yaşadıkları toplumsal yapının değerleriyle çatışma ya da uyum içinde olsa da sıradan bir natüralist-realist çizgiyi sürdürmüş olsa da kendi toplumunun yargılarını veren yapıtlar üretir (Karayağmurlar, 1990: 158). Bilincinde iç dünyasına ilişkin bir çelişkiyi ortaya çıkararak onu bir sanat yapıtı içinde çözer (Thomson, 1987: 118). İlgi kurduğu nesnelere algılayan, yorumlayan ve nesnelere bu yolla tam olarak kavrayabilen özel yeteneklere sahip olan sanatçı, kavradıklarını, yaratıcı gücünü kullanarak çizgi, boya, üç boyutlu nesne, ses veya sözcüklerle ifade eder.

1. Çevre ve Yaratıcılık İlişkisi

Çevresel etkilerin yaratıcılığı nasıl etkilediği bağlamında insanlık tarihinde kısa bir gezintiye çıkacak olursak; Freud Totem ve Tabu'da (1996: 85,110,112) insanın gelişimini üç ana başlık altında toplar 1- Animistik Evre 2- Dini Dönem ve 3- Psikolojik Dönem.

Animizm entelektüel bir sistemdir. Dünyayı belirli bir noktadan geniş bir bütün halinde kavramayı mümkün kılar. Yazarlar, insanlığın çağlar boyunca ardı ardına bu üç büyük entelektüel sistemin, üç büyük dünya görüşünü tanıdığını bunlardan en mantıklı ve en tam

olanının, dünyanın özünü hiçbir şey karanlıkta kalmayacak şekilde açıklayan animizm olduğunu söylerler. Mitosların bile bu döneme dayandığı söylenmektedir. İlkel insanlar ruhların varlığından korktuklarından, ruhu kendilerinden uzak tutmak ve kovmak için birçok seremonilere başvurmuşlardır. Ruhların uyanmamaları için ellerinden geleni yapmışlar, hatta kendi adlarını ya da ölünün adını değiştirmişlerdir. Ruh kendilerini tanımasın diye vücutlarını boyayarak ya da maskeler takarak farklı kılıklara bürünmüşlerdir. Doğadan beklentileri; örneğin yağmurun yağması, toprağın bereketlenmesi gibi fenomenlerin yanında düşmanlarından ve tehlikelerden korunmak, düşmanlarına zarar vermek için büyüler yapmışlardır. En çok kullanılan büyü prosedürlerinden biri düşmanın herhangi bir maddeden tasvirlerini yaparak onun herhangi bir uzvunu sakatlayarak, yaralayarak düşmanın da aynı kısmının hastalanmasını beklemektir. Bu tekniği, tanrıları düşmanın şerrinden korumak için de yaparlardı.

Animistik evre, insanın doğada korktuğu her şeye ruhlar yüklediği dönemdir. Animistik evrede insan, şimşek, gök gürültüsü, fırtına gibi korktuğu her şeye bir ruh yükler ve onları tanrılaştırarak tapardı. Bu evrede kabile büyücüleri ilk sanatçılar olarak karşımıza çıkarlar. Çünkü yağmur dansı yaparken yeni dans figürleri icat eder ya da yeni korkunç maskeler yaparlar. Bunları yapmak kabile büyücülerinin işi olup, büyücü hem doktor, hem sanatçı, hem iyi bir dansçı olmak zorundadır.

Doğadaki vahşi ve yırtıcı hayvanlardan korktukları için, özellikle mağara duvarlarına onların resimlerini yaparak bir ölçüde ezikliklerini ve zayıflıklarını bastırmışlardır. Bitkiler onlara çok karmaşık gelmiş, algıları doğrultusunda onları basite indirgemişlerdir. O dönemler sanatın ne olduğu tasavvur edilemediği için insanlar doğa karşısındaki güçsüzlüklerini, doğaya karşı olan şaşkınlıklarını ve hayranlıklarını primitif yollarla dile getirmişlerdir.

Dini dönem ise yaratıcılık için en zengin dışlaşmaların ortaya çıktığı dönemdir. Çünkü özellikle Yunan ve Mısır sanatında öteki dünya inancı ve çok sayıda tanrının olması heykel ve resim sanatının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Mısır sanatında göklere uzanan piramitler ve piramitlerin içine yapılan resimler, Yunan sanatında ise çok sayıda tanrı ve onlara tapmak için yapılan heykeller yaratıcılığın ve sanatın din adına kullanılmasının örnekleridir.

3000 yıl hüküm süren Mısır İmparatorluğu (Sanat Tarihi Ansiklopedisi, Cilt 1, 1983: 48-49) bugün bile tam olarak şifreleri çözülemeyen ihtişamlı piramitleri, mezarları, kabartmaları, heykelleri ve freskleri ile döneminde sanatı en yüksek seviyeye çıkarmıştır. Firavun tahta çıkar çıkmaz ilk iş olarak mezarının yerini saptar. Burası aynı zamanda bir tapınaktır da, çünkü ölümlere saygı Mısır dininin en önemli öğelerinden biridir. Bu yer çoğunlukla Nil'in batı kıyısında seçilir, çünkü güneşin battığı yön olan batı, Mısırlılar için ölümün yönüdür.

Mısırlılar, öldükten sonra cesedin iyi korunduğu takdirde, insanın başka bir dünyada yaşamaya devam ettiğine inanmışlar, Keops, Kefren ve Mikerinos gibi krallara devasa büyüklükte kral mezarları olan piramitleri inşa etmişlerdir. Tanrıları Ra için yaptıkları büyük tapınakların içlerini renkli kabartmalar ve fresklerle süsleyerek, sütunlar üzerinde daha çok hurma ağaçları ve papirüs demetlerini üsluplaştırarak tanrıya olan bağlılıklarını göstermişlerdir.

Umberto Eco (1999: 33) dini dönemin resim sanatı hakkında şu yorumu alıntılar:

Dönemin duyarlılığını yansıtan... ansiklopedist Autun'lu Honorius resmin üç amacının olduğunu söyler: Öncelikle resim 'Tanrının evini güzelleştirmeye'; ikincisi, azizlerin yaşamlarını anımsatmaya ve son olarak, resim 'dindışı kesimin edebiyatı olduğundan' eğitim görmemişlerin zevk almasına yarar.

Klasik dönemde inanılmaz bir denge, büyük bir yetenek, biçim ve içerik arasında bir uyum, sanatı doruk noktasına çıkarmış olan gerçek bir buluş ve yaratma gücü görürüz. Yunan sanatında insanın yüceltilmesi ortaya çıkar. İnsan aklına dayanan, insanın dünya ile hesaplaşması, ona egemen olmak istemesi, ayrıca kendi iç dünyasını tanıma ve kendi kendini bulma çabası vardır. Sanatta, denge, uyum, düzen, oran, ölçü gibi kavramlar üzerinde durulur. Doğada korkuyu tanımaz, hükümdarları tanrılaştırılmazlar. İnsana, yaşamın güzelliğini ve sevincini anlatmaya hizmet ederler. Özgür bir toplumda tanrılar, ölümlü insanlar arasında, insan gibi yaşar ve insan görünümündedir. Bu insan görünümündeki tanrı heykellerini mükemmel vücut ölçülerinde yapmış, sütunlarını Dor, İyon ve Korint nizamlarında yaparak tapınaklara koymuşlardır.

Hollanda Flaman sanat çevresinde yetişen Jan Van Eyck'in yağlıboya tekniğini bulması ve geliştirmesi Avrupa'ya yayılan bir devrim niteliği taşır (Tansuğ, 1988: 82). Artık yağlı boya tuvaler, freskler gibi duvara sabit yerinde durmuyor, istenen yere taşınabiliyor, dönemin zevkine göre yerlerine başkaları koyulabiliyordu. Bu da sanatçıların kapalı mekânlardan çıkıp doğayla baş başa kalmalarına neden olmuştur.

Konuların dinsel kitaplardan alınması, dinsel kitapların resimlenmesi de tarih boyunca yaygındır. Matbaanın icadı, resim sanatını dinsel kitap hikâyelerine bağlı kalmaktan kurtarmış, ancak tasvir ve grafik sanatlarının gerilemesine neden olmuştur. Hatta matbaa ile ileriki dönemlerde, 18. yüzyılda Türk hat sanatı eski değerini yitirmiştir.

Avrupa'nın Yeniden Doğuşu olarak adlandırılan Rönesans da sanatın zirvesi yaşanmış, kiliseler, saraylar, katedraller vb. kusursuz güzellikte inşa edilmiştir. Özellikle resim sanatı dini baskı altında kalmıştır. Sanatçılar sipariş üzerine dini resimler yapmak zorunda olup zaman zaman özgür olmaya çalışsalar da yönetim tarafından ancak isteklere boyun eğmişlerdir.

Leonardo da Vinci 25 Nisan 1483 günü Milano Meryem Ana Cemiyeti ile arkasında kayalıklar olan bir Meryem Ana resmi siparişi için bir sözleşme imzalamıştır. Bu resmin nasıl olacağı siparişi veren cemiyet tarafından ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Fakat Leonardo resmi verilen sipariştten biraz farklı yapınca cemiyet parasını ödememiş ve ikinci bir resim yapmasını istemiştir. Bu nedenle Leonardo'nun kayalıklarda Meryem isimli, iki tablosu bulunmaktadır. Leonardo'nun yaptığı resme çerçeve yapan usta, tahta oyma bir çerçeve yaparak Leonardo'dan daha fazla para almıştır (Shiner, 2004).

Kuzey resmi, ifadeci nitelikleri ve eski barbar kütlelere dayanan mistisizmi ile toplumsal morali kendi yönünde desteklemek bakımından grafik sanatların gelişmesine ihtiyaç duyuyor, Grünewald, Dürer, Cranach, Bosch, Bruegel gibi sanatçılarda görüldüğü gibi, dinsel görüşün içine düşsel fanteziler, korkulu inançlar, dehşet verici bir gerçek ötesinin tasarımları doluyordu. Güneyde güzel madonnalar önem taşıırken kuzeyli insanlar ürkütücü fantastik sahnelerden hoşlanıyordu (Tansuğ, 1988: 88). Bu noktada iklime bağlı olarak hava şartlarının sanatçı ve halk üzerindeki etkileri kayda değerdir. Sıcak ülkelerde yaşayan

insanların renk tercihleri ile soğuk ülke insanların renk tercihleri birbirinden farklıdır. Kullanılan plastik ifade öğelerinin bile sertliği ve yumuşaklığı değişmektedir.

Psikolojik dönem ise artık sanatçının dinin etkilerinden sıyrıldığı ve kendi iç dünyasını yansıtması için özgür olduğu dönemdir. Bu dönemde sanatçı artık baskı altında değildir, fakat özellikle çevre şartlarından savaşımlardan v.b. etkilenir, bu duygularını dışa vurmak için sanatını kullanır. Örneğin Fransız ihtilali sonrası ortaya çıkan düşünceler sanatçıları çok etkilemişti ve Romantizm akımının ortaya çıkmasına aracı olmuştu. İspanyol iç savaşı ise Picasso'nun Guernica'yı yapmasını sağlamıştı. Delacroix Sakız Adası Katliamını canlandırmış, ayrıca Goya da savaştan çok etkilenerek Kurşuna Dizilenler gibi savaş sahnelerini anlatan resimler yapmıştı.

Konuya sosyolojik bir duyarlılıkla yaklaşacak olursak, ekonomik nedenlerden dolayı aynı tarihlerde, farklı toplulukların, farklı siyasal, sosyal yapıları yüzünden ayrı ayrı kültürlere sahip olduğunu görüyoruz. Kuşkusuz bu durum sanatçıların yaratıcılıklarını olumlu, olumsuz yönde etkilemiştir. İdare şekilleri, kültürden kültüre aktarılan, değişken yapılar gösterebilen gelenek ve görenekler ve en önemlisi dini inançlar akımların, ekollerin doğmasına neden olmuştur. Sanatçılar toplumsal koşulların etkisiyle, toplumsal olaylara katılmış, ya da uzaklaşmışlardır.

Günümüzde ise sanatçılar tamamen psikolojilerine göre, özgürce eser vermektedirler. Ancak yine de düşüncelerini istedikleri gibi dışa vururken bir takım zorunluluklarla karşı karşıyadırlar. Doğuştan getirdiği yetileri yanında, yapıtlarına öz ve biçim yetkinliği kazandırmak zorundadırlar. Hangi alanda çalışırsa çalışsın bütün dahi yaratıcıların başarıları yalnızca yetenekleri ile açıklanamaz. Sanatçının felsefesi, dünya görüşü, gerçekliği kavrayışı, yaşam biçiminin düşünsel yanı ve elindeki elemanlara yeni değerler kazandırması gibi özelliklerinin de olması gerekir. Örneğin içinde yaşanan çevre, en küçük birim olarak aileden başlanırsa, ailenin de yaratıcılığa etkileri yadsınamayacak kadar büyüktür. Çünkü sanatçı bireyin doğduğu, büyüdüğü yer aile ortamıdır. Ailesinde gördüğü her şey kendisini oluşturan yapı taşlarından biri olacaktır.

2. Çevrenin Sanatsal Yaratıcılığa Etkileri

Herkes yaratıcı olabilir. Günlük ev ya da iş yaşantısında yapılan ufak yenilikler de yaratıcılıktır. Fakat sanatsal yaratıcılıkta çevre etkilerine göre iki tutumdan bahsedilebilir: 1- Yapıcı yaratıcılık 2- Yıkıcı yaratıcılık.

Bir kişinin yaratıcı olması için genellikle yetenekli olması, belli bir düzeyde zeka seviyesine sahip olması, duygusal zekasının yüksek olması ve genellikle çocuklukta yaşanmış ve iz bırakmış bir travma geçirmesi genel olarak sayılabilir. Fakat bu saydıklarımıza ek olarak bireyi yapıcı veya yıkıcı yaratıcılığa sevk edebilecek bir madde daha vardır ki, bu da çevresinde örnek alınacak bir bireydir. Kişinin örnek aldığı birey, onun yaratıcılığını yapıcı veya yıkıcı şekilde kullanmaya sevk eder. Yıkıcı yaratıcılık çok yeni bir yöntem bulup soğun yapmak, yapıcı yaratıcılık ise insanlığın yararına yapılan tüm yaratıcı tavırlar olarak değerlendirilebilir.

Örneğin Van Gogh'un çıldırma kapılması, Gauguin içe kapanık (schizoid) görüntüsü, Poe alkolikliği ve Virginia Woolf ciddi bir ruhsal çöküntü içinde olması (May, 1998: 61). Bu açıdan bakıldığında sanatçıların bazen de psikolojik sorunları olduğu görülüyor. Yaratıcı birey: "Diğer kişileri etkileme gücüne sahiptir. Bu nitelikleri; açık-seçik düşünebilmesi, geniş ilgileri, çok yönlülüğü, uyanıklık ve çekiciliği olmakla birlikte karamsar ve kendini savunmaya geçme özelliklerini de taşıyabilmektedir" Halıçınarlı (1998: 104-106). Fakat onları eser vermeye iten sebebi çevrelerine bağlayabiliriz. Yaratıcı birey farklıdır ve farklılık, farklı düşünce her zaman ilk başta tepki ile karşılaşır. Yaratıcı bireylerin doğru yönlendirilmeleri her zaman toplumların kültür ve medeniyet seviyelerini yükseltecek bir unsurdur.

Çevrenin, sanatçı yaratıcılığını etkileyen en büyük faktörlerinden biri de dildir. Her toplumun bireylerinin kendi arasında iletişimi sağlayacak bir dili vardır. "Dillerin işleyiş ve sözcük zenginliği o dili kullanan toplumların dış gerçeklikle ve birbirleriyle kurdukları ilişkinin niteliği ile ilgilidir. Geçmiş kültür mirasının iletimi de kuşkusuz önemli bir etkidir" (Karayağmurlar, 1990: 162). Uzun tarihi geçmişe sahip olan toplumlarda çevrenin katkısıyla gelişmiş olan dil gelecek yıllara da geçmişini götürecektir. Doğanın insana yaşattığı acı,

keder, sevinç, beğeni, haz, coşku pek çok sanat yapıtının dilinin, söyleminin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Toplumların evrimleşmesi toplum yapısında değişikliklere neden olmuş bu da yaratıcılığa karşı olan tavırla ondan beklenenlerin niteliğinde değişmelere yol açmıştır. Van Gogh hastaneye yattığında çevresinden resim yapması için malzeme v.b. yardımı gördü, A. Rimbaud lisede öğretmeninden destek ve yardım gördü. Çoğunun örnek almaları için çevrelerinde kendilerine yardımcı ve yönlendirici kişiler vardı.

Worringer Soyutlama ve Özdeşleyim’de (1985: 110) coğrafi koşulların da sanat üzerine etkilerinden bahseder. Örneğin kuzey insanının, doğa şartlarının sertliği karşısında ona karşı hiç bir güven duygusu besleyemeyen yapısının Hıristiyanlık karşısında fazla direnememesi üzerinde durur ve doğa karşısında huzursuzluk duyan insanların tamamen inorganik bir yapıya sahip olan örgü ve hayvan süslemelerinde kendini bulduğunu savunur. Çünkü “Ortaya çıkan bütün sanat yaratımları, üretildikleri kültürün, bilinçli ya da bilinçsiz sözcülüğünü yapan sanatçının kişiliğine, öznelliğine sinmiş değerleri verir” (Karayağmurlar, 1990: 158).

3. Yaratıcılık ve Sanat Eğitimi

Yaratıcılık bireye aileden gelir. Aile, bizi etkileyen ilk faktördür. Genetik kalıtım, ailenin tutumu, çocuğa davranışları, anne babanın toplumsal yaşamda üstlendiği rol çocukları büyük ölçüde etkiler. Aile yaratıcılığın gelişmesinde önemli rol oynar. Çocuğa karşı demokratik bir tavır ona karar verebilme yetisi kazandırır ve yaratıcılığını etkiler. Tabi burada yaratıcılığı sadece sanat anlamında almamak gerekir. İnsanın yaratıcılığını etkileyen faktörler aileden okula, içinde bulunulan toplumda çok geniş bir yelpazeyi oluşturur.

Yaratıcılığı etkileyen bir diğer çevresel faktör de eğitimidir. İnsan eğitim sayesinde her kuşakta ateşi yeniden bulmak zorunda kalmaz. Bildiklerine yenilerini ekleyerek kendini geliştirir. Yaratıcılık da birikimle gelişir. Bu nedenle eğitimin yaratıcılık üzerine etkileri büyüktür. “Öğrencilerde yaratıcılığın geliştirilmesi önemlidir; çünkü eğitimin önemli

toplumsal sorumluluklarından ve işlevlerinden birisi de bireylerde ülke sorunlarını algılama, anlama, değerlendirme ve çözüme potansiyellerini geliştirmektir” (Saban, 2004: 119). Eğitim de sanat gibi toplumlara göre farklılık gösterir. Her toplum kendi görüşüne uygun bireyler yetiştirir. Resim ve müzik gibi dersler aileler tarafından çoğunlukla gereksiz ve zaman kaybı dersler olarak görülür. Fakat ailelere ve geleceğin bireylerine aktaramadığımız nokta, sanırım resim dersinin amacının, sanatçı veya ressam yetiştirmek olmadığı, bireylere estetik beğeni ve yaratıcılıklarını yönlendirebilecek bir yol gösterici olduğu noktasıdır. Her birey farklı algı eşiklerine sahiptir ve yetiştikleri ortam nedeniyle bireysel farklılıklar gösterirler. Bu nedenle resim derslerinin asıl amacı bireylerin algı eşiklerini ve estetik beğeni seviyelerini yükseltmek olmalıdır.

Sanat eğitimi bilinçli ve dikkatlice ele alınmalıdır ancak bu sayede toplumlar ilerleme şansına sahip olurlar. Sanat her ne kadar bireysel bir tepki olarak ortaya çıksa da sonuçta aile, toplum, ülke, kültür her açıdan yaratıcı bireyi etkilemektedir. Sanatçı, yaşamı bir açıdan uzaktan irdeleyerek kendi dünyasında kendi dili ile dış dünyayı yorumlamaktadır. Sonuçta toplumsal olaylardan ve çevreden sanatı ayırmakla, sanat akımlarının birçok sanatçı tarafından birbirinden farklı yerlerde farklı şekillerde kendini göstermesini açıklamakta eksik bir yorum yapmış oluruz.

Çoklu Zekâ Kuramını ortaya atan H. Gardner insanda toplam 7 çeşit zekâ olduğunu, her bireyde bu zekâların farklı düzeylerde olduğunu ve bu zekâları geliştirmede öğretmenin aktif rol oynadığını savunur. Her bireyde ilgi, merak ve yeteneğe göre bu zekâlardan birinin veya birkaçının üstün olduğunu ve bireyin üstün olduğu zekâ türünde geliştirilebileceğini söyler. Ancak İnci San, Sanat ve Eğitimde (2003) Gardner’in bu görüşünü, çevre ve kültüre sırt çevirmek olarak yorumlar.

Sanatı yaratan emekte mutlaka bir düşünce vardır. Sanat salt insanı değil, doğayı ve toplumu da anlatır. Sanatın estetik özünü toplumsal olaylar, insanların toplumla olan çok yönlü ilişkileri oluşturur. Estetik yaratımda iki önemli faktör vardır. Bunlardan biri, sanatçının arzuları, tutkuları ve özlemleri diğeri ise toplumun istekleridir. Sanatçı yapıtını topluma kabul ettirebilirse tam doyum elde edebilir. Ancak toplumun düzeyi çok önemlidir. Sıradan bir toplum ile ileri düzeydeki bir toplumun yapıt karşısındaki yargısı mutlaka farklı olacaktır. Bir

yapıtın kabul edilmesinde onun zevk alınacak bir şey, ya da yararlı bir nesne olması gibi özellikler aranır. Çünkü her dönemin kendi gereksinimleri ve bakış açıları göz önüne alınırsa böyle bir ortamda doğan sanatı, yaratan sanatçı, yaratımında toplumun beğeni ve ilgi düzeyine uygun bir üslup doğurmuş olur.

Üstündağ'ın Yaratıcılığa Yolculuk (2003: 2) da ele aldığı bir tanımla çevresel nedenlerin sanatçının yaratıcı davranışları üzerinde ne kadar etkili olduğunu görebiliriz.

Yaratıcılık:

... varolan kalıpları kırma, başkalarının yaşantılarına açık olma, alışılmışların dışına çıkma, bilinmeyenlere doğru bir adım atma, empoze edilmiş düşünce çizgisini kırma ve yeni bir düşünce ortaya koyma, belli bir problem için değişik alternatif çözümler getirme, başkalarının izlediği yoldan çıkma, başka şeylere yol açan yeni bir şey bulma, yeni bir ilişki kurma, yeni bir düşünce ortaya koyma, ... dır.

Bu bağlamda bakıldığında, sanatsal yaratıcılıkta, yaratıcı birey yani sanatçının yaşadığı her dönem ve toplumda, yapıtlarını yaratırken ne kadar özgür olduğu, nelere karşı çıktığı, nelere boyun eğdiği, neleri savunduğu, nelere inandığı, nelere sığındığı gibi pek çok faktörün tek tek ele alınması gerekir.

E. Fischer Sanatın Gerekliliği'nde (2003: 153-154) Orta Çağ insanların çok üstün yapıtların yanı sıra sıradan bir takım resimlerde yaptıklarını ve bunların çocuk resimleriyle inanılmaz benzerlikler taşıdığını söyler:

Bunlar arasında beceriksiz karalamalar, apaçık acemiliklerin yanında, dış dünyadaki biçimleri anlamakta, hayvanları ve nesnelere çizmekte tarihöncesi sanatı hatırlatan şaşırtıcı bir sezgi ve üstün bir ustalıklarla karşılaşırız. Bu çocuk beyninin daha yepyeni olmasının, her izlenimin toplumsal karmaşıklıkların ve geleneklerin bilinciyle bozulmadan algılanmasının bir sonucu olabilir.

Çocukların yaratıcılıkları ve kendine güvenleri ancak eğitim sürecinde geliştirilebilir. Eğitim en geniş anlamıyla kişinin toplum değerlerine ve toplumsal yaşama uyumu olarak tanımlanabilir. Eğitim, bireylerin yaşam içindeki yerlerini almaları için davranışlarında istedik değişme meydana getirme sürecidir. Eğitime çocuk yaşta başlanır, hatta birey

dünyaya gelir gelmez bir eğitim süreci içine girmiş olur. Freud'un (2001: 106) yorumuyla çocuğun ruhunda yaşayan ve oyunları yöneten tek isteği büyük insan olmak, erişkin insan aşamasına ulaşmaktır. Çocuk hep büyük insan olma oyunları oynar, oyunlarında büyüklere ilişkin bilip öğrendiklerine öykünür. Bu oyun sürecinde küçük yaşlarda verilen metotlu bir eğitimle çok donanımlı bireyler yetiştirmek mümkündür.

Bilimsel eğitimin yanında sanatsal eğitimin gerçekleştirilmesi bireyin, zihinsel yetilerinin, düşüncenin, zekânın gelişmesine neden olmuştur. Sanat eğitiminde sezgi kadar algı da önemlidir. Algı, daha iyi görmek, çok iyi ayımsamalar yapmak ve nesnelere arasında bağlar kurmak yeteneğidir. Bir ayırt etme olayıdır. Sanat eğitimi ise zekâyaya dayalı duyuların ve sezgilerin eğitimidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Evrendeki soyut somut her şey; uzay, gezegenler, atmosfer, iklim, coğrafya, köyler, kasabalar, şehirler, metropoller, sosyal, kültürel, ekonomik, ahlaki değerler ve aile insanoğlunun çevresini oluşturur. İnsan varlığından itibaren sosyal bir varlık olmuş kendini zamanın gerek ilkel gerekse en modern hallerine adapte etmeyi başarmıştır. Gereken ihtiyaçlarını yaratıcılığını kullanarak hep doğadan karşılamayı bilmiştir. Korku, cesaret, öfke, sevgi, inanç, adalet, utanma duyguları ile yaratıcılıklarını geliştirerek estetik değer taşıyan sanat yapıtlarını ortaya koymuş böylece insani değer yargılarını yüceltmişlerdir. Bu yaratıcı edimlerle daha modern, daha ileri teknolojiye sahip topluluklar oluşmuş ve daha iyiye daha ideale ulaşma eğilimleri hep süregelmiştir.

Günümüz insanının varlığını devam ettirme mücadelesi öncelikle içinde bulunduğu zamanı iyi değerlendirmesi, var olanların değerini kavrayabilmesi, aşınan içi boşalan, kaybedilen unsurların nedenini sorgulayabilmesine bağlıdır. May (1998) "Var olmanın ilkesi yaratıcılıktan geçer. Yoksa bir başkasının gölgesinde yaşamak mahkûmiyeti başlar" der. "Plastik sanatlar, duyulur dünyayı tüm zenginliği ve çeşitliliği içinde görmemizi sağlar" (Cassirer, 1997: 198). İşitsel sanatlar da dünyayı tüm zenginliği ve çeşitliliği içinde duymamızı sağlar. Yaratıcı edime sahip sanatçı etrafında oluşan olaylara duyarsız kalmaz.

Yetiştığı aile, ortam ya da topluluk onun sanatsal söylemini etkiler. Sanatçının dış dünyasında yaşanan her şey iç dünyasından gelen dürtülerle, algılama ve kavrama yetileriyle beslenerek kendi yaratıcılığıyla bütünleşir. Nesnel gerçeklerle girdiği öznel etkileşimde sesini duyurabileceği ifade araçlarını seçer ve tüm insanlığa seslenir.

Yaratıcılık eğitimin temelinde yer alır. Bireyin akılsal ve duygusal özellikleri ilgi alanları doğrultusunda eğitilirse her alanda daha kişilikli, daha kararlı, etrafına daha geniş açıyla bakabilen, eleştirebilen, sorunlara daha çabuk, net ve yaratıcı çözümler bulabilen bireyler yetişmiş olur. Böylece sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda daha yüksek bir yaşam kalitesine ulaşılmış olur. Sanat eğitimi duygusal zekâsı yüksek, sezgileri güçlü bireyler için en ideal olanıdır. Sanatta yaratıcılık “...estetik öğeler içeren özgün bir bütünlük yaratmaktır” (Kırıçoğlu, 2005: 167). Gün geçtikçe yitirdiğimiz değerleri algılamaya duyumsamaya bile cesaret edemiyoruz. Çünkü hızlı akan yaşam insanı kaosa sürükleyip duyarsızlığa itiyor ve kendini akıntıya bırakmasına neden oluyor. Aynı zamanda yüzyıllardır insanlığın emek verdiği değerleri de beraberinde götürüyor. Yaratıcılık tanım değiştiriyor. Neden? Niçin? Diye sorduğumuz sorular yerini her şeyi kabullenmeye bırakıyor. Bu gerilimli ortamda sanatçı yaratımlarıyla yaratıcılığa önem verirse ve bireysel farklılıkları ayırt ederek şekillendireceği bir eğitimi uygulamaya koyarsa gelecek için gerçekten çok takdire değer bir eylemde bulunmuş olur.

Yaratıcılık zihinsel yetileri geliştirdiği için böyle bir yaratıcı eğitimle yaratıcı düşünme yeteneği geliştirilmiş olur. Yaratıcılıkta birey kadar çevresi de önemlidir. Her alanı kapsayan yaratıcılık eğitiminde de ön planda olmalıdır. Yaratıcılığı geliştiren sanat eğitimi bireyi çevresel etkiye karşı bir tepki vermesi doğrultusunda bilinçlendirir. Bu da toplumları ikinci veya üçüncü dünya ülkeleri olma durumundan daha duyarlı, daha gelişmiş, bilinçli, kararlı, kendine güvenen, soru soran, bir değil birçok çözüm yolu üretebilen, orijinali arayan toplumlar konumuna getirir.

Tarihsel süreç içinde sanatın ve buna bağlı olarak yaratıcılığın, her zaman toplumsal ve kültürel yapı ile birlikte yol aldığını görüyoruz. Doğa koşulları, iklim, dini inançlar, ekonomi, teknoloji ve daha dar kapsamda içinde bulunulan aile bile çevre olarak sanatı, sanatçıyı ve yaratıcılığı etkilemektedir. Hepimiz aynı tinsel değerleri taşıyan bireyler olarak

her ikisinin de amacı yaşam kalitesini ve insani değerleri yükseltmek olan bilim ve sanat iş birliğini hiçbir zaman koparmamalıyız. Her ikisinin de sadece dilleri ayrı, amaçları aynıdır. Sanat eğitiminin amacı daha çok “iyi sanat eseri” yaratılması değil, daha iyi insanlar ve daha iyi toplumlar yaratılmasıdır. İnsanlar güzel ve iyi ideali yönünde eğitildiği sürece algılamaları, düşünceleri ve ifadelendirme biçimleri de o anlamda değer kazanır.

KAYNAKÇA / REFERENCES

CASSIRER, Ernst. (1997). *İnsan Üstüne Bir Deneme.* (Çev. Necla Arat) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ECO, Umberto. (1999). *Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik.* (Çev. Kemal Atakay) İstanbul: Can Yayınları.

ERSOY, Ayla. (2002). *Sanat Kavramlarına Giriş.* İstanbul: Yorum Sanat Yayıncılık.

FREUD, Sigmund. (1996). *Totem ve Tabu.* (Çev. K. Sahir Sel) İstanbul: Sosyal Yayınlar.

FREUD, Sigmund. (2001). *Sanat ve Sanatçılar Üzerine.* 3. Baskı. (Çev. Kamuran Şipal) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

FISCHER, Ernst (2003). *Sanatın Gerekliliği.* (Çev. Cevat Çapan) İstanbul: Payel Yayınevi.

HALIÇINARLI, Emine. (1998). *Özel Öğretim Yöntemleri İçinde Sanat Eğitiminin Problematikliği.* Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı. Yayımlanmamış Doktora Tezi.

KARAYAĞMURLAR, Bedri. (1990). *Sanatta Yaratıcılık ve Eğitim.* Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

KIRIŞOĞLU, Olcay Tekin. (2005). *Sanatta Eğitim Görmek Öğrenmek Yaratmak.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

MAY, Rollo. (1998). *Yaratma Cesareti.* (Çev. Alper Oysal) İstanbul: Metis Yayınları.

SABAN, Ahmet. (2004). *Öğrenme Öğretme Süreci.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

SAN, İnci. (2003). *Sanat ve Eğitim.* Ankara: Ütopya Yayınevi.

SANAT TARİHİ ANSİKLOPEDİSİ, Cilt 1, 1983. Görsel Yayınlar.

SHINER, Larry. (2004). *Sanatın İcadı Bir Kültür Tarihi.* (Çev. İsmail Türkmen) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

TANSUĞ, Sezer. (1988). *Sanatın Görsel Dili.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

THOMSON, George. (1987). *İnsanın Özü.* 3. Basım. (Çev. Celal Üster) İstanbul: Payel Yayınevi.

ÜSTÜNDAĞ, Tülay. (2003). *Yaratıcılığa Yolculuk.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.

WORRINGER, Wilhelm. (1985). *Soyutlama ve Özdeşleşim.* (Çev. İsmail Tunalı) İstanbul: Remzi Kitabevi.